

Ahval, 25 Şubat 2019

Eleştiriye en fazla gerek duyulduğu bir dönemdeyiz. Çünkü aşılması istenen kötü gidişler çok. Sorunların sınırlı olduğu zamanlarda, doğal olarak, eleştiri de pek akla gelmez. Muhalefet zor günlerde anlam kazanır ve farklı seslere böyle durumlarda gerek duyulur. Şimdi de böyle günler yaşanıyor, dünya çapında ve çevremizde.

Ama eleştiri her zaman aynı amacı gözetmiyor. Eleştiri kimi zaman bir şeylerin değişmesi için yapılır. İleri sürülenler, birilerinin görüşlerini eleştirerek onları ve yandaşlarını farklı bir inanca yöneltme amaçlıdır. Ancak bazen de eleştiri değişikliğin peşinde değildir. Farklılığı vurgulamakla yetinir.

Olayı siyasetle sınırlarsak, bu tür bir eleştirinin yapmak istediği “biz sizden değiliz, biz farklı bir grubuz” mesajını vermektir. Aslında bu bir kimlik beyanıdır. Yapılan, bir grubun varlığını

hatırlatmak, o kesimin birliğini pekiştirmek ve devamlılığını sağlamaktır.

Bu tür eleştirinin yöntemi, gerektiğinde bazı farklılıkları abartmak, hatta yaratmak ve uydurmaktır. Bunun için çeşitli yollara başvurulur: Hasmımızın eskiden hatta çok eskiden yaptığı veya yaptığı varsayılan hataları sürekli hatırlatılır ve şimdilerde yapılanların “bizim anlayışımıza” ne kadar yakışmadığını tekrarlanır.

İyiler ve kötüler, bizden olan ve olmayan diye “kendi yerimiz” belirlenir. Bizim liderler, önderler, örnek kişilerimiz öne çıkarılır, ötekinin referans kişileri kötülenir, klişe sıfatlarla karalanır.

Gerektiğinde bolca yalan, abartı, iftira ve demagoji de bu türün malzemesi olabilir. Böyle bu eleştiri, karşı tarafın görüş değişmesini sağlamak bir yana, tersine, bizden daha da mesafeli olmasına neden olur, hatta bunu “sağlar”. Bu yabancılaşma arzulanan sonuçtur.

Bu yazdıklarımdan, böyle bir eleştiri türünün yararsız olduğu anlaşılmamalı. Olaya bir grubun açısından – “biz” diye algıladığımız grubun açısından - bakıldığında çok yararlıdır. Yalan da, demagoji de yarar sağlar. Ancak yarar toplumun genelini kapsamaz, bir grubun kimliğini pekiştirmesi ve sürdürmesi anlamında bir yarardır bu.

Bundan dolayı “yalan söylüyorsun, uyduruyorsun, demagoji yapıyorsun” türü eleştiriler pek etkili olmuyor. Amaca bakılıyor ve eğer sonuç “bizim grup için” iyiyse yordam da iyi sayılıyor. Zafere giden her yol mubahtır lafı Makyavel’in görüşü sayılır, hala savunucuları çoktur. Her yol, kullanan açısından bakıldığında, mubahtır.

Kimliğe vurgu yapan bu eleştiriye “şibbolet” diyebiliriz (İngilizcesi shibboleth). Bu kelimenin bugünkü anlamı, grup kimliğini gösteren bir kelime, bir gelenek, bir davranış, bir ilke, bir semboldür. Eleştiri de bu işlevi üstlenebilir. Bir ideale veya bir kişiye gönderme ile yapılan eleştirinin mesajı, “bizden olanlar/olmayanlar” ayırımıdır.

Kelime çok eskidir - Eski Ahit’te bulunur, Hakimler/12 - ve İbranicede “başak taşıyan bitki” gibi masum bir anlamı vardır. Ancak hikâyesi hiç de masum değildir. Milattan 10 küsur yüzyıl önce iki kabile savaşır. Aralarındaki fark herhalde şive farkıdır. Taraflardan biri Ş sesini S olarak

söylermiş. Muzaffer çıkanlar insanlardan "şibbolet" kelimesini söylemelerini isterler ve "sibbolet" diyenleri kılıçtan geçirirler. Olayı Kitabi Mukaddes'ten okuyalım:

"Efraimi misin? Derlerdi. Ve: Hayır, derse; o zaman ona: Şibbolet de bakalım, derlerdi ve Sibbolet derdi; çünkü onu doğru söyleyemezdi; ve onu tutup Erden geçitlerinde boğazlarlardı; ve o vakitte Efraimden kırk iki bin kişi düştü."

Bugün ise, bu kelime, eften püften nedenlere sarılarak ötekileştirmek anlamında kullanılıyor. İnsanlar ötekini neden kazanmak için eleştirmez de kendi grubunun bekası için eleştirir?

Neden ortak zemin aramak yerine farklılıkları öne çıkarır? Neden birilerini "ikna etmek" böylesine zor? Aynı soruyu tersinden sorarsak belki cevaba da yaklaşılabilir: Bir grubun içinde bulunan bir kimseyi o grubun içinde tutmak neden böylesine kolay?

Bu eğilimin bir açıklaması insanların toplumsal varlıklar oldukları ve kendi gruplarını öteki gruplardan – örneğin Ş diyemeyenlerden – ayırmak istemeleridir. Belki karşı tarafın değiştirilemeyeceğine inanmış olmalarıdır. Umutsuzluk ve korku da temel neden olabilir. Ya da karşı tarafı yok etmedikçe kendilerini güvende hissetmiyorlardır. Ş diyemeyen rahatsızlık nedeni de olabilir, bazı giysilerin, bazı huyların birilerini rahatsız ettiği gibi.

"Mukaddes" anlatışa göre bu şibbolet kıyımı otuz küsur yüzyıl önce olmuş. Günümüzden birkaç yüzyıl sonra bizim kimlik kavgalarımız, kıyımlarımız, soykırımlarımız, insanlara nasıl görünecek acaba?

Kaynak